
ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

УДК 371.321

Богатирьов К. О.

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова

В статті розглядається формування педагогічної майстерності як багатостадійний процес, який передбачає не тільки педагогічну рефлексію і педагогічне самовизначення, а і складові їх компонентів. Аналіз взаємозв'язків компонентів дозволяє в більшості випадків прогнозувати динаміку педагогічної майстерності.

Ключові слова: педагогічна майстерність, багатофакторна детермінація, рефлексивно-перцептивний аналіз, фізична культура, педагогічна рефлексія, самовизначення, коефіцієнт кореляції, педагогічне мислення.

Проблема педагогічної майстерності вчителя є однією з актуальних проблем у сучасній педагогіці. Висока об'єктивна складність цієї проблеми обумовлюється багатофакторною детермінацією кінцевого результату педагогічної діяльності, а складність її рішення пов'язана у немалому ступеню з багато численними, часто протиречивими підходами до її аналізу і навіть до самої постановки проблеми.

Специфіка діяльності учителя фізичної культури пов'язана з тим, що його досягнення в спорті, спеціальні досягнення в області фізичної культури і спорту повинні знаходитись у тісному єднанні із загально-педагогічними знаннями. Всі види діяльності і роботи в школі потребують від педагога професійних знань не тільки теорії та методики фізичного виховання, але й, передусім, психолого-педагогічних знань. Аналіз вчителів фізичної культури показує, що вони не завжди сприймають свою спеціальність комплексно, часто проявляють себе в якійсь одній області діяльності. Наприклад, добре знає техніку та методику навчання одного виду спорту й слабше інші розділи шкільної програми, або вміє готувати команду школи, непогано проводить урок фізичної культури. В якості

однієї з умов встановлення педагогічної майстерності вчителя ми розглядаємо рефлексивно-перцептивний аналіз, який може здійснюватися на основі відповідних відношень, можливостей, вмінь. Рефлексивно-перцептивні можливості вперше були виділені як компонент у структурі педагогічних здібностей Н.В. Кузьминой. Ці здібності пов'язані зі специфічним відчуттям педагогом своєї особистості і особистості учнів. Глибокий аналіз рефлексивно-перцептивних вмінь був даний у дослідженні А.А. Реан, автор пов'язує рефлексивно-перцептивні вміння з трьома основними компонентами – вміння педагога виховувати у свої діяльності особисті індивідуально-психологічні особливості, адекватно оцінювати своє психічне почуття, а також здійснювати різнобічне відчуття і пізнання особистості учня.

Складний процес становлення педагогічної майстерності в багатьох випадках визначається рефлексивним відношенням до своєї професійної діяльності учителя фізичної культури. Іншими словами, збагачення учителем практичного досвіду являється необхідною, але недостатньою умовою професійного росту. Лише постійне осмислення, аналіз і зміна особистого досвіду дозволяє вчителю розвивати свою майстерність.

Загальними питаннями формування у вчителя педагогічної рефлексії приділяли особливу увагу філософи, психологи, педагоги. В працях філософів Є.В. Ільєнкова, В. Скворцова позитивне вирішення проблеми пов'язувалося з культурою само розуміння, з формуванням можливостей до свідомої самоорганізації. Проблема формування рефлексивного відношення до професійної діяльності знайшла відображення у дослідженнях багатьох психологів (Л.І. Божовіч, Ю.Н. Колоткин, А.А. Реан, де досконало досліджуються психологічні закономірності і механізми рефлексії.

С.Л. Рубинштейн відмічає: "... саме рефлексія забезпечує вихід з повного поглинання особистим процесом життя для відпрацювання відповідного відношення до нього, для роздумів про нього" (с. 37).

Формування рефлексивного відношення до професійної діяльності вчителя фізичної культури не стало предметом спеціального дослідження. Спортивно-педагогічну діяльність слід розглядати як єднання мистецтва и науки. Ця

діяльність – мистецтво, тому що результати досягнуті у навчанні, розвитку і вихованні залежать від співвідношення таких факторів, як особливості контингенту і безперервна зміна фізичного і психологічного почуття кожного з учнів, варіанти різних умов, і, наприкінці, особистість і підготовленість самого викладача.

Лише шляхом аналізу вихідних даних і багатьох можливостей застосування способів і методів, викладач зуміє знайти відповідну конкретному випадку міру педагогічного впливу.

Слід підкреслити, що вчителі не завжди вміють мотивувати способи і методи педагогічного впливу, вибрані в даній ситуації, вони лише копіюють дії других вчителів, або сліпо слідуєть методичним рекомендаціям. Недостатній рівень теоретичного і практичного вивчення даної проблеми обумовив вибір теми дослідження.

Концептуальною основою формуючого експерименту являлось те, що взаємозв'язок і взаємовиявлення педагогічної рефлексії і самовизначення впливаючи на характер функціонування всіх елементів і підсистем педагогічної майстерності сприяють ефективності, цілеспрямованості і керуванню процесу становлення майстерності вчителя фізичної культури.

Метою формуючого експерименту була організація педагогічного впливу, спрямованого вище перекислених компонентів при допомозі професійно-орієнтованих завдань.

В експерименті брали участь 50 вчителів фізичної культури. Були виділені дві групи – експериментальна і контрольна. Вчителям пропонувалось виконати три рівня завдань різних за своєю функціональною спрямованістю.

Завдання виду вимагало від вчителя продумування методів відбору змісту для уроку і організації навчальної діяльності учнів. Вчителеві пропонувалось відпрацювати невеличку тему для учнів: сформувати цілі її вивчення, скласти план-конспект перших двох уроків, обґрунтувати вибір навчального матеріалу і методичні прийоми. Завдання другого рівня вимагало від учителя узагальнення різних аспектів своєї педагогічної діяльності, аналізу особистісного досвіду і освідомлення його з метою передачі його колегам. Так, вчителеві пропонувалось

скласти план-конспект, повідомлення на методологічному об'єднанні з визначенням мети виступу, а також з обґрунтуванням прийомів, які були ними відпрацьовані.

Завдання третього рівня вимагало від учителя узагальнення свого досвіду, так учителяві пропонувалося скласти план-конспект свого виступу на передачі за темою "Формування активності особистості учня методами навчального предмету". Вчитель формулював цілі та завдання виступу, розкривав способи, які на його думку, найбільш доцільні до формування пізнавальної та рухової активності учня. В ході експерименту кожний вчитель міг користуватися допоміжною літературою з психології, педагогіки.

Свідченням сформованості компонентів педагогічної рефлексії і самовизначення є їх високий і достатній рівень розвитку, а також метод встановлення цілі. Ідеальним варіантом встановлення цілі вважалися ієрархія, тобто вміння учителя не тільки планувати конкретні цілі, але й відділяти ідею в конкретному матеріалі, узагальнювати її. Вміння бачити загальне в конкретному, а також конкретизувати загальні цілі в реальних ситуаціях – бачити конкретне в загальному – фактично підтверджує успішність процесу становлення педагогічної майстерності вчителя.

Підкреслимо найбільш значні для контексту цього дослідження характерні ознаки професійно-орієнтованих завдань: професійна результативність, конструктивність, і рефлексивність. Вирішити професійно-орієнтоване завдання – це значить описати цілі, завдання, умови особистої педагогічної діяльності на мові термінів, понять, педагогічної дисципліни, що вивчається.

Оцінюючи результати проведеного експерименту, ми вважаємо необхідним проаналізувати не тільки рівень сформованості компонентів, факторів, а також їх зв'язок і взаємовплив. З цією ціллю проведений кореляційний аналіз отриманих даних, вчислені коефіцієнти кореляції статистично значимі. За результатами обчислень була складена матриця.

Дані одержані у формуючому експерименті, показали, що респондентів експериментальної групи компоненти вдалося сформувати до високого і достатнього рівня. Так, наприклад, високого і достатнього рівня педагогічної

спостережливості досягли – 40% і 48% вчителів, педагогічного мислення – 39% і 45%, в розвитку рівня самоаналізу – 29% і 20% вчителів.

Для встановлення взаємозв'язку між структурними компонентами факторів ми обчислювали коефіцієнт кореляції за формулою Спірмена – існує висока кореляційна залежність між показниками. Ми підкреслювали, що спостерігається тісний зв'язок між самокритикою і самоаналізом, а також між педагогічним мисленням й спостережливістю при вирішенні вчителем професійно-орієнтованих завдань. Кореляційний аналіз підтвердив наявність цієї залежності.

Аналіз результатів показав, що саме по собі осмислення і формування цілі тих, чи інших видів професійних завдань не являють собою труднощів для вчителів. Про це свідчить висока кореляційна залежність між педагогічним осмисленням і педагогічною спостережливістю (0,9 при рівні значимості 0,01). Лише завдання, яке пов'язане з аналізом і передаванням особистого досвіду викликало труднощі при формуванні цілей у 25% вчителів. Відповідно значення кореляційної залежності дещо нижче (0,8 при рівні значимості 0,01). Для вчителя психологічно простішим є виділення загальних педагогічних ідей, в яких би знімається та специфікація, яка характерна для осмислення особистих методичних винаходів на контексті наукових методичних ідей. Низький показник кореляційної залежності (0,72) підтверджує це спостереження. Результати аналізу показали, що використання і відпрацювання змісту джерел знань тісно пов'язані з такими професійно-особистими якостями, як рівень розвитку професійного самовизначення вчителя, які проявляються в його здібностях і вміннях формулювати ціль на загально-педагогічному рівні з конкретизації в педагогічному плані, виділяти різні варіанти одного й того ж завдання, узагальнювати використання деяких методичних прийомів і способів праці.

Одержанні результати дають можливість підтвердити вихідну гіпотезу про взаємозв'язок і взаємовплив основних структурних компонентів, факторів, які впливають на процес становлення педагогічної майстерності вчителя фізичної культури.

Висновки:

1. Формування педагогічної майстерності – складний багатостадійний процес, припускаючи не тільки розвиток педагогічної рефлексії і професіонального самовизначення, але й компонентів їх складових.

2. Свідчення сформованості компонентів педагогічної рефлексії й професіонального самовизначення є не лише високий і достатній рівні розвитку, але й вміння поставити цілі, що фактично підтверджуються педагогічною майстерністю вчителя.

3. Наявність значної різниці між рівнем педагогічної рефлексії і професійного самовизначення, при явному зниженні останнього фактору, пояснює труднощі в постановці особистісно-методичних і загально-педагогічних цілей, що значно ускладнює процес становлення педагогічної майстерності вчителя.

4. Дослідження факторів, що впливають на процес становлення педагогічної майстерності, а також конкретний аналіз взаємозв'язків компонентів, з яких складаються ці фактори. Дозволяють в багатьох випадках передбачити хід проходження процесу становлення педагогічної майстерності.

5. Ступінь сформованості педагогічної рефлексії визначається рівнем розвитку педагогічного мислення і педагогічної спостережливості.

Література

1. *Кузьмина Н.В.* О педагогических факторах учебной успеваемости студентов. Вестник ЛГУ, 1975, №23, с.76-78.

2. *Кулюткин В.Ю.* Психологическое знание и учитель / Вопросы психологии – 1983, №3, с.51-56.

3. *Реан А.А.* Рефлексивно-перцептивный анализ деятельности педагога/ Вопросы психологии, 1999, с.77-82.

4. *Рубинштейн С.Л.* Человек и мир. – В кн. Методологические и теоретические проблемы психологи / Под ред. Е.В. Шорохова. М.: Наука, 1969 с.17-39.

5. *Скворцов Л.В.* Культура самосознания.- М.: Политиздат, 1989. – 319 с.

Bogatirev K. O. Forming of pedagogical trade of teacher physical culture

Forming of pedagogical trade as multistage process, that envisages not only a pedagogical reflection and pedagogical self-determination but also constituents of their components, is examined in the article. The analysis of intercommunications of components allows in most cases to forecast the dynamics of pedagogical trade.

Key words: *pedagogical trade, multifactor determination, reflexive, perceptive analysis, physical culture, pedagogical reflection, self-determination, coefficient of correlation, pedagogical thought.*